

Отримано: 25 листопада 2018 р.

Прорецензовано: 20 грудня 2018 р.

Прийнято до друку: 21 грудня 2018 р.

e-mail: julia.stakhmych@gmail.com

ilonkakykysy@rambler.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-4(72)-41-44

Стахмич Ю. С., Іордан І. В. Термінологічна лексика у книзі Д. Аджемоглу та Дж. А. Робінсона «Чому нації занепадають»: структурно-семантичний аспект. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4(72), грудень. С. 41–44.

УДК 811.111'373.46'37

Стахмич Юлія Станіславівна,

кандидат філологічних наук

Іордан Ілона Вікторівна,

магістрант, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА У КНИЗІ Д. АДЖЕМОГЛУ ТА ДЖ. А. РОБІНСОНА «ЧОМУ НАЦІЇ ЗАНЕПАДАЮТЬ»: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті описано структурно-семантичні особливості термінологічної лексики у книзі Д. Аджемоглу та Дж. А. Робінсона «Чому нації занепадають». Досліджено феномен документальної літератури, її ознаки, жанрове різноманіття та функції. Розглянуто книгу Д. Аджемоглу та Дж. А. Робінсона «Чому нації занепадають» як приклад документальної літератури та схарактеризовано її функції. На основі аналізу укладеної вибірки англійських термінів встановлено основні способи їх словотворення та структурну будову. Встановлено шість словотворчих типів термінологічних одиниць. Терміни-словосполучення описано за моделями творення. Виділено загальнонаукові, галузеві та міжгалузеві терміни. Міжгалузеві суспільно-політичні терміни поділено на 15 лексико-тематичних груп.

Ключові слова: термінологічна лексика, документальна література, структура, семантика, словотворення, лексико-тематична група.

Yuliia Stakhmych,

Candidate of Philological Sciences

Iлона Іордан,

Graduate Student, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

TERMINOLOGICAL UNITS IN THE BOOK «WHY NATIONS FAIL» BY D. ACEMOGLU AND J. A. ROBINSON: STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECTS

The article describes the structural and semantic features of the terminological units in the book «Why Nations Fail» by D. Acemoglu and J. A. Robinson. The phenomenon of documentary literature, its features, genre diversity and functions are investigated. The book «Why Nations Fail» by D. Acemoglu and J. A. Robinson is characterized as non-fiction, its peculiar features are identified. It has been found out that the book performs the informative, aesthetic, gnoseological and analytical functions. The authors have composed the corpus of the English terminological units based on the book. The structural peculiarities of the composed corpus of terms are investigated. Six derivational types of terminological units are singled out. The study shows the domination of multicomponent terms, which are analyzed according to the models of their formation. General scientific, special scientific and interdisciplinary terminological units are identified. The linguistic analysis of the composed corpus shows the thematic diversity of terminological units, with the prevalence of interdisciplinary socio-political terms. Socio-political terminological units are classified into 15 lexical and thematic groups. Socio-economic and political and legal lexical units prevail in the corpus. The prospects for further research are the study of lexico-semantic processes of synonymy, antonymy, polysemy, homonymy and metaphorization of terms as well as the functional features of terminological units in the documentary literature.

Key words: terminological units, non-fiction, structure, semantics, word-formation, lexico-semantic group.

Постановка проблеми. Сучасна епоха характеризується інтенсивними кількісними і якісними змінами у науці й техніці, які активно розвиваються і сприяють збагаченню лексичного складу терміносистем як у межах однієї мови, так і на міжмовному рівні. Саме тому терміни становлять значну частину лінгвістичного фонду мов і проникають у всі сфери життя людини. На сьогоднішній день спостерігається термінологізація мови, яка проявляється у зростанні загальнонаукового рівня суспільства, а також вживанні термінологічних одиниць, поширених у різних галузях науки і техніки, поза фаховим спілкуванням. Саме тому терміни зустрічаються не лише у вузько спеціалізованих виданнях, а й у науково-популярній літературі.

Актуальність дослідження. Сьогодні на вершині популярності знаходиться література non-fiction, зростання інтересу до якої зумовлене науково-технічними, соціально-політичними та естетичними чинниками, що притаманно у періоди глобальних змін. У світі та Україні дослідження non-fiction представлені культурологічними, філософськими, історичними, літературознавчими працями та есеїстикою (П. Акройд, Г. Арендт, Р. Барт, Б. Бойд, М. Варикаша, О. Галич, К. Гільдебрант, В. Здоровега, Г. Казакова, О. Колінько, Н. Колошук, І. Савенко, А. Тесля, М. Фуко, Т. Черкашина). Чимало праць присвячено вивченню різних аспектів термінологічної лексики різних мов на матеріалі творів різних жанрів (О. Бондаренко, С. Бузько, Н. Гречихіна, І. Гумовська, О. Ісаєнко, Г. Клімчук, С. Нікіфорова, Н. Овчаренко, Л. Петренко, Дж. Пірсон, Т. Толчєєва, Д. Чабнер, О. Янишин). Проте праць, присвячених дослідженню структурно-семантичних особливостей термінологічної лексики в англійській документальній літературі нами не зафіксовано, хоча потреба в них не викликає сумніву.

Мета статті – дослідити структурно-семантичні особливості термінологічної лексики у книзі Д. Аджемоглу і Дж. Робінсона «Чому нації занепадають».

Виклад основного матеріалу. Термінологічна лексика відображає досягнення науки, рівень і темпи науково-технічного прогресу, характер виробничої, суспільної, культурної, політичної та економічної діяльності народу, результати його взаємодії з іншими етнічними спільнотами, які фіксуються зокрема у документальній літературі. Сучасні дослідники, ви-

вчаючи феномен цієї літератури, використовують поруч такі терміни, як документальна література (О. Галич, Л. Гінзбург, Н. Ігнатів, Є. Морозова), документалістика (О. Галич), література факту (О. Брик, С. Третякова, М. Чужак) або література non-fiction (М. Варикаша, Г. Казакова, О. Колінько). Незважаючи на те, що документальна література займає істотне місце у сучасному літературному процесі, відсутнє стале визначення цього поняття, а деякі енциклопедії та словники взагалі не задувають цей термін. В «Українській літературній енциклопедії» документальна література – це «твори художньо-публіцистичних, науково-художніх і художньо-документальних жанрів, в основу яких покладено документальні матеріали, подані повністю або частково чи відтворені у вигляді вільного викладу» [8, с. 85]. У «Літературному енциклопедичному словнику» В. Муравйов дає більш розлоге визначення і кваліфікує документальну літературу як різновид художньої прози, «яка досліджує історичні події та явища суспільного життя шляхом аналізу документальних матеріалів, відтворених цілком, частково або у висловлюванні. Зводяться до мінімуму творчий вимисел, документальна література своєрідно використовує художній синтез, відбираючи реальні факти, які самі по собі мають значні соціально-типові властивості» [7, с. 98]. Невизначеними є жанрові межі документальної літератури, у якій виділяють мемуаристику, художню біографію та письменницьку публіцистику [3, с. 20]; автобіографію, біографію, мемуари, щоденники, сповіді, листи, есеї, записні книжки, фактографічну літературу [2]; щоденники, спогади, мемуари, біографії [9]. Залежно від настанови на адресата, М. Варикаша виділяє такі різновиди літератури non-fiction, як самоадресована (наприклад, щоденники), діалогізована (наприклад, листування) та поліадресована (наприклад, мемуари, автобіографії), звернена до широкого загалу [2, с. 36–37].

Незважаючи на жанрове різноманіття, документальна література ґрунтується на реальних історичних документах і фактах. Її основною рисою є реалістичне і документально точне зображення певних суспільно-політичних подій, явищ, важливих для життя певного народу проблем або життя реальних історичних осіб крізь призму образного та естетичного сприйняття автора [3; 9]. Автор досліджує і аналізує документальні матеріали, на основі власних асоціативних зв'язків відбирає необхідні для аргументації факти, які можуть підтвердити чи спростувати його припущення, системно їх аналізує, компонує за законами художньої творчості, вибудовує гіпотези і описує сутність явищ і тенденцій розвитку.

Книга «Чому нації занепадають» [10] належить до жанру документальної літератури, зокрема поліадресованої письменницької публіцистики. Вона узагальнює і популяризує для широкого загалу читачів результати п'ятнадцятирічних досліджень економіста Д. Аджемоглу та політолога Дж. А. Робінсона, опублікованих у статтях фахових журналів. Спираючись на багатий емпіричний матеріал у галузях історії, політології та економіки, автори виводять гіпотезу про те, що успіх держав не залежить від культури, клімату, географічного положення чи релігії, а від інклюзивних та екстрактивних політичних і економічних інститутів. Наводячи приклади держав різних історичних епох та континентів, вони доводять, що лише інклюзивні інститути здатні забезпечити сталий економічний і соціальний розвиток держав, адже вони наділяють широкі верстви населення владою, можливостями і ресурсами та працюють в їхніх інтересах. Економічний розвиток в умовах екстрактивних інститутів недовговічний і не веде до істотного зростання добробуту більшості населення.

Книга Д. Аджемоглу та Дж. А. Робінсона «Чому нації занепадають» має всі ознаки літератури non-fiction, а саме: документальну основу, справжність ситуацій і фактів, їх авторське осмислення, пізнавальність та художню цінність. Документальність і наукова складова книги виразнюються цитатами із реальних історичних документів та адміністративними картами держав, що доповнює пізнавальну і художню цінність твору. Як зазначає О. Колінько, художньо-документальна література покликана виконувати низку функцій, а саме: інформаційну, естетичну, гносеологічну і аналітичну [6, с. 74]. Досліджуваний нами твір «Чому нації занепадають» теж виконує ці функції, адже вона знайомить читачів з історією, культурою і побутом інших країн і народів; допомагає розуміти видимі та приховані процеси в економіці та політиці; залучає до аналізу історії та дійсності, а також зміцнює довіру до авторів, які описують реальні історичні події крізь призму їхнього образного світосприйняття.

Книга «Чому нації занепадають» містить значну кількість термінів, що дало нам змогу укласти вибірку дослідження, яка налічує 545 англійських термінів. Для аналізу словотворчої архітектоніки термінологічних одиниць ми використали класифікацію, запропоновану А. Д'яковим, Т. Княком і З. Куделько [4, с. 13–14], та виділили у досліджуваній вибірці такі словотворчі типи термінів: 1) терміни – кореневі слова; 2) похідна лексика; 3) терміни – складні слова; 4) терміни-словосполучення; 5) терміни-абревіатури; 6) символи. Літерних умовних позначень і номенклатури не було виявлено.

Найчисленнішими є терміни-словосполучення, які становлять 46 % вибірки. У книзі «Чому нації занепадають» ми виявили дво-, три-, чотири-, п'яти-, шести- і семикомпонентні терміни та визначили їхні словотвірні моделі.

Найбільш численну групу становлять двокомпонентні терміни-словосполучення. Двокомпонентні іменникові терміни-словосполучення представлені моделями N+N, Adj+N, N's+N і prep+N: *life expectancy, infant mortality, political institutions, economic prosperity, People's Charter, at the helm*. Двокомпонентні дієслівні терміни утворені за моделями V+N, V+Adv, V+Adj: *to exercise power, to accumulate the fortune, to jeopardize investment, to lead the country, to overcome resistance, to step down, to become prosperous*.

Трикомпонентні терміни представлені моделями N+prep+Num, prep+N+prep, V+prep+N і V+Adj+N: *Council of Forty, at the expense of, to live in poverty to surrender to the law, to acquire political power*.

Чотирикомпонентні терміни утворені за моделями N+prep+Adj+N і V+prep+Adj+N: *cache of silver ore, Paris of South America, rule of privileged elites, absence of political rights, absence of social justice, to rule with a tight grip*.

П'ятикомпонентні терміни представлені моделями Adj+N+N+prep+N, Adj+N+prep+Adj+N, N+prep+N+prep+N, V+prep+N+prep+N: *broad cross section of society, extractive set of economic institutions, lack of equality of opportunity, to dispense with the rule of law*.

У досліджуваній вибірці ми виявили по два шестикомпонентні і семикомпонентні терміни. Шестикомпонентні терміни утворені за моделлю N+prep+Adj+N+conj+N (*system of regional estates and diets, system of forced labor and tribute*). Семикомпонентні терміни представлені моделями Adj+N+prep+N+prep+Adj+N (*National Association for the Advancement of Colored People*) і N+N+prep+N+prep+Adj+N (*UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*).

Менш численними у вибірці є терміни – кореневі слова (27 %), до яких належать: а) корінна непохідна лексика (*crime, tribute, ingot, slave, capital, trade, fine, money*); б) запозичена непохідна лексика (*coup, intendant, casiques, Junta, leet-men*).

Не останнє місце займають похідні терміни (21 %), серед яких переважають терміни, утворені за допомогою суфіксації (*corruption, globalization, trader, financing, archeologist, pluralism, protestor, government, to monopolize*). Менш частотними є терміни, утворені за допомогою префіксації (*to resettle, ex-president, viceroy, non-elite, infrastructure, superstate, to overthrow, to empower, to defuse*) і терміни, утворені за допомогою префіксально-суфіксального способу (*destruction, to destabilize, deurbanization, devaluation, inheritances, expropriation, emigration*).

Ініціальні буквені терміни-аббревіатури становлять 4%: *GDP, NGO, SSD, ZANU, MDC*. Складні терміни (2 %) є найменш частотними у вибірці: *landowner, husbandman, landgraves, know-how*. Терміни-символи представлені у реченні: *Tunisia: repression + absence of social justice + denial of channels for peaceful change = a ticking bomb* [10, с. 14].

У досліджуваній вибірці ми виділили загальнонаукові, галузеві та міжгалузеві терміни. Найменш частотними є загальнонаукові терміни (7 %), які називають гносеологічно універсальні категорії і поняття, що вживаються у всіх галузях наукового знання: *law, order, supplies, innovation, product, exchange, stagnation, decline, document, act, infrastructure, notion, movement*.

Галузеві терміни становлять 10 % вибірки і називають поняття таких галузей знань і діяльності людини, як: а) географія (*the Pampas, New World, Fertile Crescent, Silk Road, archipelago*); б) військова справа (*bow, arrow, army, mobilization, navy, a ticking bomb, lieutenant*); в) медицина (*plague, disease, germ, sanitary conditions, life expectancy, infant mortality*); г) релігія (*Muslim, Christian, shrine, Divine lord, Islamic beliefs*).

Найбільшу частку вибірки (83 %) становлять міжгалузеві суспільно-політичні терміни, до яких належать слова і словосполучення на позначення явищ і понять з політичної, соціально-економічної, світоглядно-філософської сфер, проблем державного будівництва, функціонування державних і громадських інституцій [1, с. 221], які за С. Бузько та Г. Клімчук [1; 5] ми поділили на такі лексико-тематичні групи:

1) назви етнічних спільнот: *Aztec, the Charruas, the Querandi, Guarani, Inca, Quechua-speaking descendants, nation, Bashkir, the Spaniards*;

2) номени державно-територіального устрою, знаків і символів країни, форм державної влади та форм правління: *empire, democracy, province, monarchy, dictatorship, glyph, monument, kingdom, superstate, colony, country*;

3) найменування безпосередніх суб'єктів політики, серед яких:

а) назви виконавчо-розпорядчих органів влади: *government, Council of Forty, Ducal Council, Senate, parliament, Cortes, an elected government, Junta*;

б) номени представників владних (виконавчих та адміністративних) структур: *viceroy, ex-president, princess, emperor, mayor, Senator, chief, casiques*,

в) назви зі збірним значенням або семантикою сукупності: *bureaucracy, political power*;

4) лексика сфери внутрішньої політики держави, яка об'єднує номени на позначення діяльності у сфері відношень між суб'єктами політики та назви різних регулятивних принципів суспільно-політичного розвитку держави: *political reform, parliamentary reform, the Great Leap Forward, drastic industrialization policy, expansion, urbanization, collectivization, deurbanization*;

5) найменування класів, прошарків, груп суспільства та їх представників, які відображають соціально-майнову диференціацію індивідів у суспільстві, є номенами осіб або груп осіб, що ведуть певний спосіб життя: *aristocracy, slave, landowner, leet-men, landgraves, peasant, servile, husbandman, non-elite, establishment, farmer, artisan, clan, elite, gentry*;

б) номени політичних партій, об'єднань, угруповань: *General Assembly, BDP (Botswana Democratic party), UN, NGO (Nongovernmental organization), opposition, White minority, Black majority, coalition*;

7) назви людей за характером і способами їх політичної діяльності, партійною прихильністю / неприхильністю до тієї чи іншої форми правління, певної ідеології: *absolutist, abolitionist, chartist*;

8) найменування соціальних процесів деорганізації суспільного життя: *torture, mutiny, coup, rioting, public outrage, repression, slave trade, lack of equality of opportunity, absence of political rights, absence of social justice*;

9) лексика виборчого процесу: *debates, to elect, voting, contender, to vote, presidential elections, suffrage, voting franchise, voting right*;

10) лексика сфери зовнішньої політики та дипломатичної практики: *international trade, political and economic trajectory, trading mission, foreign minister, emigration, consul, migration, globalization, colonization*;

11) ідеологеми суспільно-політичної сфери, які відображають системи політичних і фінансових поглядів суб'єктів політики:

а) політико-ідеологічні концептуальні номени, що характеризують різні типи політичної свідомості, зокрема політичні та ідеологічні вчення, концепції, доктрини, громадські рухи і течії: *pluralism, feudalism, revolutionary tide, colonialism*;

б) мовні одиниці політико-філософського змісту: *virtuous circle*;

12) політико-юридична лексика – найменування різних правових норм, що виступають регуляторами соціального життя та покликані координувати суспільно-політичні відносини в державі: *pain of death, martial law, trial by jury, court of appeal, Magna Charta, status-quo, universal freedoms, law and order, First Reform Act, the Black Act, The Natives Land Act*;

13) соціально-економічні найменування – номени загальних політико-економічних понять, лексеми, що стосуються економічної політики держави, найменування фінансово-банківської та податкової сфер: *economic institutions, tribute, head tax, sale of goods, economic incentive, credit, economic stagnation, economic growth, export, demand, devaluation*;

14) лексика морально-ідейної сфери суспільної сфери життя – номени світоглядних понять, що відображають умонастрої, інтереси, ідеали людей, станів, суспільства загалом: *cannibalism, Catholicism*;

15) лексеми на позначення суспільних та політичних подій минулого і сучасного: *Arab Spring, Industrial Revolution, Colonial period, Civil war, War of the Roses, French Revolution, Gadsden Purchase, the Second World War*.

Серед зазначених лексико-тематичних груп найбільш численними є групи соціально-економічних найменувань і політико-юридичної лексики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, книга «Чому нації занепадають» являє собою чудовий приклад документальної літератури, головною жанровою рисою якої є документальна об'єктивність та акцентування на реаль-

них фактах. У результаті аналізу словотворчої архітектоніки термінологічних одиниць було виявлено шість словотворчих типів. Встановлено, що найбільш поширеними у досліджуваній вибірці є терміни-словосполучення, які утворені за різними моделями. Лінгвістичний аналіз вибірки, укладеної на матеріалі твору, показав тематичну розгалуженість та різноплановість термінологічної лексики, серед якої переважають міжгалузеві суспільно-політичні терміни, які було поділено на 15 лексико-тематичних груп. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні лексико-семантичних процесів синонімії, антонімії, полісемії, омонімії, метафоризації, а також функціональних особливостей термінологічних одиниць у документальній літературі.

Література:

1. Бузько С. Функціонально-стилістичні особливості суспільно-політичної лексики в текстах української постмодерної прози. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. Філологічні науки*. 2009. Вип. 81(3). С. 221–224.
2. Варикаша М. М. Література non-fiction: поміж фактом і фікцією. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Випуск XXIII. Частина 3. С. 28–39.
3. Галич О. А. Термінологія сучасної документалістики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. Вип. 26. С. 47–49.
4. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
5. Клімчук Г. Тематичні групи суспільно-політичної лексики в періодиці Михайла Грушевського. *Лінгвістичні студії*. 2008. Вип. 19. С. 133–136.
6. Колінько О. П. Нон-фікшн як особливий феномен сучасної беллетристики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 24, том 2. С. 74–77.
7. Литературный энциклопедический словарь / общ. ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева. М. : Сов. Энциклопедия, 1987. 750 с.
8. Морозова Є. Ф. Документальна література. *Українська літературна енциклопедія*. Київ : Українська Радянська Енциклопедія, 1990. Т 2. 576 с.
9. Савенко І. Основні проблеми документального письма в контексті літературознавчого дискурсу межі століть. *Вісник Львівського університету*. 2008. Вип. 44. С. 128–137.
10. Acemoglu D., Robinson J. A. *Why Nations Fail*. New York : Crown Publishers, 2012. 544 p.